

אוצר החכמה 1234567

הרב יעקב אפשטיין

הבאת מנחות וביכורים מכל חמשת מיני דגן

אוצר החכמה

אוצר החכמה

שאלה

האם מותר להביא מנחות ציבור ויחיד, לחם הפנים וביכורים מכל חמשת מיני דגן, או מנחות מחיטין, ועומר ומנחת סוטה משעורין?
השאלה עולה לגבי כוסמין, שבולת שועל ושיפון, האם הם מין חיטה ושעורה וכאשר לא ניתן להביא מה'אב' ניתן להביא מ'תולדתו' או שהם מינים שונים לגמרי ואין להביא מהם כלל.

אוצר החכמה

א. הצטרפות חמשת מיני דגן

במשנה במנחות (ע"א) נאמר:

החיטין, והשעורין, והכוסמין, והשיבולת שועל, והשיפון - הרי אלו חייבין בחלה, ומצטרפין זה עם זה, ואסורים בחדש מלפני הפסח, ומלקצור מלפני העומר. אם השרישו קודם לעומר - העומר מתירן, ואם לאו - אסורין עד שיבא העומר הבא.
ובגמרא נאמר על המשנה: "תנא: כוסמין מין חיטים, שיבולת שועל ושיפון מין שעורין".

1. כך לשון הרש"ס - חלה פ"א ה"א. לא נקטתי עמדה בשאלת זיהוי המינים שהיא שאלה נפרדת.

מפרש רש"י:

כוסמין מין חיטין - לענין חלה איצטריך כדאמרינן במסכת חלה החיטין אין מצטרפין עם הכל חוץ מן הכוסמין השעורים מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין, והאי דתנא ליה הכא משום דמתני' איירי בחלה וקתני ומצטרפין זה עם זה ואתא תוספתא לפרושה.

כלומר, רש"י מבאר שהמיון של הבריתא שכוסמין מין חיטין, ושיפון ושבולת שועל מין שעורין, הוא דוקא לגבי הצטרפות להפרשת חלה. כאמור בריש פרק ד בחלה:

שתי נשים שעשו שני קבין ונגעו זה בזה אפילו הם ממין אחד פטורים ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושל אשה במינו פטור. איזה הוא מין במינו החטים אינן מצטרפות עם הכל אלא עם הכוסמין והשעורים מצטרפות עם הכל חוץ מן החטים, רבי יוחנן בן נורי אומר שאר המינים מצטרפין זה עם זה.

ופרש ר' עובדיה מברטנורא:

החטים אינן מצטרפות עם הכל - אם היו שתי עיסות אחת של חטים ואחת של מין אחר מחמשת המינים, ואין באחת מהן שיעור חלה ונושכות זו בזו.

השעורים מצטרפות עם הכל - אף עם הכוסמין, ואע"ג דמין חטים הן, לאו דוקא מין חטים אלא מין שעורים ואף מין חטים, והכי פרישנא לה בריש פ"ק.

שאר המינים מצטרפין זה עם זה - כגון כוסמין ושבולת שועל ושיפון. והלכה כר' יוחנן בן נורי.

עולה שבנגיעת עיסה בעיסה עיסת חיטין מצטרפת לעיסת כוסמין בלבד, ועיסת כוסמין, עיסת שבולת שועל ועיסת שיפון מצטרפות עם עיסת שעורין, וכן כוסמין שבולת שועל ושיפון מצטרפים לעניין חלה בנגיעת עיסות. כמו"כ נאמר במשנה במנחות שכולם אסורים בחדש קודם העומר ומותרים לאחר הבאת העומר.

לא מבואר מה דינו של קמח מג' מיני דגן אלו למנחות.

נאמר במשנה בפסחים ולה ע"א: "אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחטים, בשעורים, בכוסמין, ובשיפון, ובשיבולת שועל..." ובגמרא מובאת אותה ברייתא: "תנא: כוסמין מין חיטין, שיבולת שועל ושיפון - מין שעורין".

ומסביר תוספות (פסחים לה ע"א):

כוסמין מין חיטין שיבולת שועל ושיפון מין שעורין - רש"י פירש לענין דאין תורמין ממין על שאין מינו ור"י אומר דבמנחות בפרק ר' ישמעאל (דף ע.) מוכח בהדיא דברייטא לענין חלה מיתניא. יש מקשין דתנן במסכת חלה (פ"ד מ"ב) החיטה אינה מצטרפת עם הכל חוץ מן הכוסמין והשעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין אלמא כוסמין בהדי שעורין שפיר דמי ואומר ר"י דכוסמין מין חיטין כלומר אף מין חיטין וכל שכן מין שעורין שיבולת שועל ושיפון מין שעורין ולא מין חיטין. והא דתניא התם בריש המסכת חמשה דברים חייבין בחלה החיטין והשעורין והכוסמין ושיבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה אומר ר"י דמשני בירושלמי כאן בנשוק וכאן בבלול פי' בנשוק שכל אחת ואחת נעשה עיסה בפני עצמה ואחר כן נשכו ונתחברו יחד התם ודאי אין מצטרפין כולם אלא כמו שמפורשין בבלול שכל הקמחים נילושים יחד ועשו מהן עיסה בההיא כולם מצטרפים דחשבין כולם כאחד.

מן התוס' כמה נקודות הקשורות לשאלה בה אנו עוסקים. ראשית התוס' (וכן ראשונים אחרים²) הקשו על רש"י שפרש בפסחים (בניגוד לפירושו במנחות) את היות הכוסמין מין חיטין לענין הפרשת תרו"מ, והקשה מהמשנה בראש כלאים בה נאמר שהחיטין והזונין, השעורים ושבולת שועל, הכוסמין והשיפון אינם כלאים זב"ז, ובירושלמי נאמר שכל זוג אינו כלאים זב"ז בלבד, אבל עם חבריו הוי כלאים. ובמסכת תרומות נאמר שכל שהם כלאי זרעים אין מפרישים מזע"ז וא"כ משמע שאין מפרישים תרו"מ מכוסמין על חיטין. ומתרץ עפ"י הירושלמי שהמדובר על הצטרפות לענין הפרשת חלה, כאשר העיסות נוגעות זו בזו ('נשוק'). ואז כאמור בפ"ד בחלה וכפי שהובא לעיל ההצטרפות היא לפי דמיון העיסות. אבל אם בללו את קמחן כל חמשת המינים ('בלול') מצטרפים לחיוב הפרשת חלה.

2. דברי תוס' ביחס להצטרפות מיני דגן נאמרו ע"י רבים מן הראשונים (תוספות מנחות ע ע"א ד"ה תנא, סה"י לר"ת (חידושים סי' שלד וסי' תקיב), ר"ש ורא"ש ריש חלה, פסקי חלה לרשב"א שער א ד"ה טו, אור זרוע ח"א הל' חלה סימן ריד, רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נכ"א ח"ג, ריטב"א פסחים לה ע"א, מאירי פסחים לה ע"א).

ב. הבאת מנחות מכל חמשת מיני דגן

אוצר החכמה

הר"ן על הרי"ף (פסחים ט ע"ב - י ע"א) כתב:

כוסמין מין חטים. ליכא למימר דלענין מצה וחמץ מיתניא ולומר שהללו מצטרפין אבל לא חטים ושעורים, דהא תניא בכריתות ובמנחות (דף עה, ב) לקט מכולן כזית ואכלו אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא יוצא ידי חובתו בפסח ועל כרחין מכולן אכולהו חמשת המינין קאמר, וליכא למימר אמנחות קאמר דהא כל המנחות באות מצה ושמע מינה דכולהו חמשת המינין מצטרפין למצה, הילכך ודאי לא לענין מצה קאמר ופירש"י ז"ל דלענין תרומה קאמר דכל שהן ממין אחד תורמין מזה על זה ולא נהירא דהא תנן במסכת תרומה דכל שהוא כלאים זה עם זה אין תורמין מזה על זה ובריש מסכת כלאים מוכח דחטין וכוסמין כלאים זה בזה דתנן התם החטין והזונין אינם כלאים זה בזה השעורים ושבולת שועל והכוסמין והשיפון אינן כלאים זה בזה אלא ודאי לענין חלה מיירי הכא. דאע"ג דלענין תרומה אין הכוסמין ממין חטין לענין חלה כיון שעיסותיהן דומות כדאמרין בירושלמי מצטרפות כל שהעיסות נושכות זו את זו כי היכי דמהניא בלילה לצרף אפי' חטין עם השעורין אע"פ שאין עיסותיהן דומות כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ודאמרין הכא כוסמין מין חטים לאו למימרא דלא הוי מין שעורים אלא אף מין חטין קאמר מדתנן במסכת חלה החטים אין מצטרפין עם הכל חוץ מן הכוסמין והשעורים מצטרפין עם הכל חוץ מן החטים אלמא כוסמין מצטרפין עם השעורים אלא ודאי ה"ק כוסמין אף מין חטין אבל שבולת שועל ושיפון מין שעורים ולא מין חטים ומיהו ה"מ בנשוק בעלמא כלומר שכל אחת ואחת נעשית עיסה בפני עצמה ואחר כך נשוכו ונתחברו אבל בבלול כלומר שכל הקמחים נלושו יחד ועשו מהן עיסה מצטרפין דתנן התם בריש מסכת חלה ה' דברים חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה ורמיא לה בירושלמי אהא דתנן חטים אין מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין ומשני כאן בנשוק כאן בבלול וכדפרישית.

כאמור, הר"ן מסכים עם תוס', ובתוך דבריו כתב: "ועל כרחין מכולן אכולהו חמשת המינין קאמר, וליכא למימר אמנחות קאמר דהא כל המנחות באות מצה ושמע מינה דכולהו חמשת המינין מצטרפין למצה הילכך ודאי לא לענין מצה קאמר...". היינו, הר"ן אגב שלילת האפשרות שכוסמין מין חיטין לענין מנחות, משמיע שכל חמישה מינין מצטרפים למצה למנחות. ומכך שלא דחה אפשרות פחרוש כזו משמע מדבריו שהיתה לו הו"א שהמדובר בהבאת מצה מחמישה מיני דגן למנחות. וכן משמע בתוספות (מנחות עה ע"ב ד"ה ליקט) שכתב: "ליקט מכולן - אחמשת המינים קאי ובפסח, והא ליכא למימר דאמנחות קאי דקתני אם חמץ הוא וכל המנחות באות מצה כך פירש בקונטרס". ועי' במנחת חינוך (מצוה י) שהבין כן ברש"י (בברכות לז ע"ב) שכל חמישה מיני דגן מצטרפים למנחות, וכ"כ הרשב"א בשם רב האי גאון (ברכות שם).

וכן המאירי (פסחים לה ע"א) כתב:

ואף שם בסוף פרק ואלו מנחות ע"ה ב' אמרו לקט מכלן כזית ואכלן בחמץ ענוש כרת ובמצה יוצא ידי חובתו ופירושה על חמשת המינין, שאם על חמש מנחות כמו שפירשו רבים, חמץ מאי בעי גביהו והרי כל המנחות באות מצה, ואם על עשר שבתודה הבאים חמץ הרי לחמי תודה אינם בכלל פתיתה ועוד היאך יוצא בהם ידי מצה והרי מצה המשתמרת לשם מצה בעינן ולא לשם קרבן אלא בחמשת המינין נאמרה ומעתה עיקר הפירוש כוסמין מין חטים להצטרף עמהם לשיעור חלה מדמיון עיסותיהם...

לכאורה, כל הראשונים שדבריהם הובאו כאן, היו צריכים לומר שאין מביאים מנחות מכל חמשת מיני דגן, אלא אך מחיטה (=כמעט כל המנחות, שתי הלחם ושתי הלחם הפנים) ושעורה (ועומר וסוטה). מכך שהראשונים לא דחו אפשרות כזאת על הסף, משמע שניתן להביא מנחות מכל חמשת מיני דגן.

במשנה בריש חלה (פ"א משניות א ו-ב) נאמר:

חמשה דברים חייבים בחלה החטים והשעורים והכוסמין ושבולת שועל ושיפון אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה ואסורין בחדש מלפני הפסח ומלקצור מלפני העומר ואם השרישו קודם

[12:24:56]

[12:24:56]

לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורין עד שיבא העומר הבא³. האוכל מהם כזית מצה בפסח יצא ידי חובתו כזית חמץ חייב בהכרת נתערב אחד מהם בכל המינים הרי זה עובר בפסח. הנודר מן הפת ומן התבואה אסור בהם דברי רבי מאיר וחכמים אומרים הנודר מן הדגן אינו אסור אלא מהן וחייבין בחלה ובמעשרות.

בתלמוד ירושלמי (חלה פ"א ה"א) נאמר:

רבי יודה בר פזי בשם רבי יונתן דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא, דתני רבי יוחנן ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר יכול תביא מן הכוסמין ושיבולת שועל והשיפון ודין הוא ומה אם החיטים שכשרו לשאר כל המנחות לא כשרו למנחת העומר כוסמין ושיבולת שועל והשיפון **שלא כשרו לשאר כל המנחות** אינו דין שלא יכשרו למנחת העומר השעורין יוכיחו שלא כשרו לשאר כל המנחות וכשרו למנחת העומר לא אם אמרת בשעורין שמנחת סוטה באה מהן תאמר בכוסמין ושיבולת שועל ושיפון שאין מנחת סוטה באה מהן יצאו החטים מן הכתוב, וכוסמין ושיבולת שועל והשיפון מקל וחומר.

הלימוד של ר"י בנו של ריב"ב מובא אף בספרא (ויקרא דבורא דנדבה פרשה יג ד"ה פרשתא יג אות ה), והוא מלמד שפרט לשעורה כל שאר מיני דגן פסולים לקרבן העומר. ר' יהודה בן פזי מביא ברייתא זו כדי להוכיח שמשנת ריש חלה היא בשיטת ר"י בן ריב"ב המחשיבה כל מין מחמשת מיני דגן כמין בפנ"ע ולכן צריך לימוד מיוחד שמנחת העומר אינה באה משאר מינין. בירושלמי דוחים שאי"צ ללמוד מן הכתוב ומק"ו את פסולן של שאר המינים לעומר שכן: "והכא שעורה אביב אמר שיבולת שועל אביב לא אמר". בתוך הברייתא של ר"י בן ריב"ב מובא בסתמא שכוסמין שבולת שועל ושיפון פסולים לשאר מנחות ולומדים ק"ו למנחת העומר. ומשמע שהדבר ברור ומקובל, וכל ההו"א היתה אך לגבי מנחת העומר.

והגמרא ממשיכה: "ברם כרבנין שלשה מינין הן השיפון מין כוסמין, שיבולת שועל מין שעורים". היינו, לפי ר"י בן ריב"ב כל הארבעה מינים האחרים פסולים

3. ע"כ כמשנת מנחות.

למנחת העומר, אולם לפי חכמים חמשת המינים נחלקים לזוגות לפי חלוקתם בכלאים: חיטין וזונין, שעורים ושבולת שועל, כוסמין ושיפון. ולפי חכמים רק שלשה מיני דגן הם: חיטין, שעורין שכלולים בהם שבולת שועל והמין השלישי הוא כוסמין שכלול בו שיפון. ולפי דברי מפרשי הירושלמי (רש"ס, פני משה ותולדות יצחק) עולה ששבולת שועל מותרת למנחת העומר כדין שעורה! ולשיטתם אין גורסים במשנה חמישה דברים, והם נחלקים לשלשה כחלוקתם לכלאי זרעים ווע' פירוש הרידב"ז שפרש בדרך אחרת לפי גירסת הגר"א. וא"כ דמיונם החיצוני הוא הקובע אף לגבי מיונם להבאת מנחות. ולכן חיטין שבן זוגם הוא הזונין נותרו יחידים להבאת מנחות מהם, אולם שבולת שועל הכלולה בשעורים מותר להביא ממנה את מנחות השעורים – עומר וסוטה. בשדה יהושע משמע ששבולת שועל פסולה לעומר.

לגבי שאר מנחות מצאתי בספרי (פר' פינחס פס' קמב⁴) לימוד מפורש:

סולת מן החיטים, אתה אומר סולת מן החיטים או אינו אלא מן השעורים וכוסמים ושבולת שועל ושיפון תלמוד לומר סולת חטים תעשה אותם (שמות כט, ב⁵), הואיל ונאמרו סלתות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא מן החיטים אף פורטני בכל סלתות שבתורה שלא יהו אלא מן החיטים.

ולפי"ז כל מנחה שצריכה להיות מן הסולת היא דוקא מסולת חיטים ולא סולת כוסמין או סולת שבולת שועל ושיפון וכן לא מן השעורים. לא מבואר מספיק האם בשאר מיני דגן אין הקמח הנקי נחשב לסולת, או שהתורה הגדירה דוקא סולת חיטין ולא מינים אחרים.

והלימוד רמוז ברש"י (פסחים לה ע"א ד"ה אוסר): "...דאין מנחה באה אלא חטים דכתיב (שמות כט) סולת חטים תעשה אותם, חוץ ממנחת העומר, שאינה באה אלא שעורין [וכן] מנחת סוטה".

וכ"פ הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פי"ב ה"ב): "וכל המנחות סולת חיטין חוץ ממנחת סוטה ועומר התנופה שהם מן השעורים".

נמצא אפוא, שאע"פ שמינים אלו הם מיני חיטין ושעורין בכ"ז אין מביאים מהם מנחות (וכן לחם הפנים) משום שהתורה ציוותה דוקא על סולת חיטים. ועדיין צל"ע אם

4. הפסוק נאמר בציווי על קרבן התמיד.

5. הפסוק נאמר בציווי על כניסת אהרן ובניו לכהונה.

הביא מנחה מסולת כוסמין האם יצא י"ח רק שלא קיים פרט במצוה אבל אינו מעכב את המצוה, או שכיון שלא נעשית כמצותה לא יצא י"ח וצל"ע.

ג. הבאת כוסמין שבולת שועל ושיפון בשבעת המינים

בתוספתא (ברכות פ"ד הט"ו) נאמר:

פת שיעורין ופת כוסמין מברך על של שיעורין והלא כוסמין יפין מן השעורין אלא שהשעורין ממין שבעה וכוסמין אינן ממין שבעה.
 גימק זה יש בו דבר תמוה שכן אם משייכים את ג' המינים שלא נמנו בשבעת המינים (וכוסמין, שבולת שועל, שיפון) כמין חיטין או מין שיעורין הרי הם כלולים בתוך שבעת המינים. וכך כתב הטור (או"ח סי' רח): "וה' מיני דגן שהן חטים ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון שהן גם כן חשובין שנשתבחה בהן ארץ ישראל שכוסמין הן מין חטים ושבולת שועל ושיפון הן מיני שעורים".

ברייתא זו מובאת בלשון זו בירושלמי (ברכות פ"ו ה"א), ברמב"ן (ברכות לט ע"ב), רשב"א (ברכות מא ע"א), רא"ש (ברכות פ"ו סי' כא), ראב"ה (ח"א סי' קיא, שו"ת סי' קנא), אבודרהם (ברכת הלחם, זימון, ברכת המזון). וכן הטור (או"ח סי' קסח) פסק: "פת שיעורין ופת כוסמין מברך על השעורין כיון שהוא מין ז' אע"פ שהכוסמין יפין יותר". וכ"פ השו"ע (שם ס"ד).

כמו"כ מביא הבית יוסף (או"ח סי' ריא אות ו) הלכה נוספת:

כתבו הגהות מיימון בפרק ח' (אות ש) שאם היה לפניו תבשיל שיש בו קמח כוסמין או שיפון ושבולת שועל וגפן ותאנה ורמון נראה לי דכיון דמברך על התבשיל בורא מיני מזונות דברכתו קודמת אף על גב דהני ממין שבעה ואיהו לאו ממין שבעה מכל מקום כיון דחשיבי דעבדי מיניהו פת ומברכי עלייהו המוציא וברכת המזון נראה דברכתו קודמת, אף על גב דלא עבדינהו פת. וכבר נתבאר בסמוך כן בדברי הרמב"ם.

היינו הגה"מ מדגיש אגב בירורו שכוסמין שבולת שועל ושיפון אינם ממין שבעה ואעפ"כ הם קודמים לברכה במקרה זה כיון שעושים מהם פת. וכ"כ בתשב"ץ קטן וסי' שכב, וכ"פ בשולחן ערוך (או"ח סי' ריא ס"ו).

את השאלה שהעלנו שאל הט"ז (או"ח סי' קסח ס"ק ד) וענה עליה:

משמע לכאורה דכוסמין אינו ממין שבעה וקשה דבסי' ר"ח כתב הטור בהדיא שכוסמין נכללין בכלל חטה? ונ"ל דאיתא בריש כלאים

החטים והזונים כו' וכתב שם הר"ש תימא דמשמע הכא דכוסמין עם החטים כלאים זה בזה. ובמנחות אמרין כוסמין מין חטים כו' וי"ל דההיא לענין לצאת ידי מצה כו' ש"מ דיש חילוקים בזה ע"כ קאמר כאן שפיר דכוסמין אינן בכלל שבעה לכל מילי כמו שעורין אבל כיון דמ"מ בקצת דברים הוה בכלל חטים כתב בסי' רי"ח דחשיב הוה לענין המוציא. וע' עוד סי' רי"א בסופו.

היינו, יש דינם בכוסמין שהוא מין בפנ"ע ואינו כלול בחיטין ויש שהוא כלול בחיטין, ויש לו מעמד ביניים הלכתי.

אולם המגן אברהם (סי' ריא ס"ק יב) כתב בקצרה: "ואיהו לאו ממין ז' - פי' שאין נזכרים בהדיא בקרא עמ"ש סי' קס"ה ס"ד". וכ"כ שו"ע הגר"ז (סי' קסח ס"ה) והמשנה ברורה (סי' ריא ס"ק לד).

היינו האחרונים דחו את הגדר שלא מין שבעת המינים כפשוטו ובארו או כט"ז שהם מיני חטים או שעורים בצורה חלקית, או כמג"א שאינם נזכרים בפירוש בשבעת המינים, אבל הם ממש ממיני החיטין והשעורין רק יש להם שם שונה.

וכן באר בערוך השולחן (או"ח סי' קסח ס"ד):

כתב רבינו הב"י בסעיף ד' פת שעורים ופת כוסמים מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז' אע"פ שהכוסמין יפין עכ"ל וכ"כ הטור והוא מירושלמי פ"ו [הל' א'] דברכות והכוונה דאע"ג דכוסמין מין חטין מ"מ כיון דשעורין הוזכר בפירוש בתורה יש לו מעלה נגד כוסמין אף שהוא מין חטין כמו שיש מעלה לחטין על שעורין מפני דאקדמיה בתורה ולכן זהו דווקא בפת שעורין עצמו אבל על מין שעורים כמו פת שיפון שלנו וודאי דכוסמין קודם כיון שהוא מין חטים ולנו לא נודע כלל מין כוסמין [וזהו גם כוונת המג"א סק"ו והט"ז סק"ד נדחק בזה והדבר פשוט כמ"ש].

וכן העיר על הקושיה ותרוציה בשו"ת הר צבי (או"ח א סי' קח):

אולם בעיקר הנחה זו, שכוסמין, שבולת - שועל ושיפון אינם בכלל ז' מינים שנשתבחה בהם א", אם כי משמע כן מדברי הגהות מיימוניות בפ"ח שהובא בב"י (סימן ריא) ובשו"ע שם (סעיף ה) שכתב: היו לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושבולת שועל ושיפון, וגפן ותאנה ורימון, כיון דמברך על התבשיל בורא מיני מזונות, ברכתו קודמת אע"ג דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה. אולם בט"ז שם (ס"ק ה) כתב וז"ל: קשה

דהא כתב בסימן רח דכוסמין ושבולת שועל הויין בכלל הדברים
שנשתבחה א"י וכו' יעו"ש ובמג"א (ס"ק יג) ובבאור הגר"א (אות טז)
ובשו"ע (סימן קסח סעיף ד).

משמע שמסתפק אם ניתן להביא ביכורים (שהם דוקא משבעת המינים) מכוסמין,
שבולת שועל ושיפון. ומהאחרונים לעיל משמע שיכול להביא כי הם ממש ממין שבעה.
הפני יהושע (ופסחים לו ע"ב) כתב בהסבר תוס' שם:

אלא דלמאי דפשיטא ליה למהרש"א דכוסמין ושיבולת שועל ושיפון
מיני ביכורים נינהו נראה שאינו כן דלענ"ד לא אשכחן לה בשום
דוכתא בש"ס, וגם בלשון הרמב"ם בהלכות ביכורים, וא"כ הדעת
מכרעת דנהי דכוסמין מין חטין ושבולת שועל ושיפון מין שעורין היינו
לענין חלה ותרומה וכלאים כפרש"י והתוספות לעיל [ל"ה ע"א] וכ"ש
לענין דמקריין לחם דילפינן לה מחלה מריבויא דעריסותיכם כמו
שכתבתי לעיל בשמעתין בשם הירושלמי או משום דהוי בכלל לחם
לענין חמץ ומצה כיון שבא לכלל חימוץ ומהיקישא דלעיל, משא"כ
לענין ביכורים לא מהני מה שהן ממיני חטין ושעורין אלא חטין
ושעורין ממש בעינן וילפינן לה במנחות מגזירה שוה דארץ ארץ
מקרא דארץ חטה ושעורה. ועוד דהא לענין ביכורים אפילו בהנך ז'
מינים עצמן אין מביאין אלא ממיני המובחר שבהם כדתנן [ביכורים
פ"א מ"ג] ואין מביאין מתמרה שבעמקים ומזיתי שמן מעבר הירדן
מהאי טעמא גופא כ"ש לענין כוסמין ואיך דגריעי טובא מחטין
ושעורין גופיהו וא"כ מסתמא אינן בכלל הנך ז' מינים דשבח ארץ
ישראל, ולפי"ז עולין דברי התוס' כאן יפה שלזה הענין עצמו נתכוונו
דאין לומר הא דקאמר אוציא חטין ושעורין היינו למעוטי נמי הנך מיני
דכוסמין ושבולת שועל ושיפון כיון שיש במין ביכורים והיינו חטין
ושעורין ממש שהן מינם הא ליתא דהא אנן לחם בעינן, אלא דקושטא
דמילתא דקאמר אוציא חטין ושעורין היינו חטין ושעורין ממש ומצות
מצה מתקיים בהנך ג' מינים אחרים דוקא, כן נראה לי בכוונת
התוספות.

עולה מדבריהם שזו מחלוקת אחרונים לגבי הבאת כוסמין וכו' בשבעת המינים.
והעיר על הפנ"י בתוס' רעק"א לביכורים (פ"א מ"ג).

וכן בשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סי' ל אות ב) הביא את מחלוקת המהרש"א והפנ"י. ומנה אחרונים שכתבו כפנ"י:

וכ"כ הצ"ח שם. וכן בחי' המהר"ם שיק על המצות (מצוה צא). ע"ש. אבל הרש"ש בחי' לפסחים (לו, ב) **כתב להוכיח שכל חמשת מיני דגן חייבים בבכורים**, וכדברי המהרש"א. ע"ש.

וכך כתב לגבי שאלה זו בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' מג אות ב):
טו"ז ס"ק ב', חמשת מיני דגן כולל גם כוסמין שבולת שועל ושיפון, דגם הם חשובים, ועוד משום עיקר חיות האדם בזה, עיין בלבוש בהגה מה שהעירו מסי' קס"ח דחטים קודמין לכוסמין, ולכאורה הטעם דאינם ממין שנשתבח א"י וכ' הלבוש דאינו, רק הטעם **משום דאינם מוזכרים בפירוש בפסוק**, כחטים ושעורים, ואע"פ דא"כ יוקדם לה חמשת מיני פירות שהם הוזכרו בפירוש בפסוק, לזה כ' דאהני הך טעמא דעיקר חיות האדם, משא"כ הפירות, ובאמת בטעם קדימת חטים לכוסמין בסי' קס"ח אפשר עוד להבין לנכון למש"כ הפ"י פסחים ל"ו ע"ב והגרעק"א פ"ק דבכורים דאעפ"י שכוסמין וכו' ממין שבעה לענין שאר דברים, אבל לענין בכורים רק חטים ושעורים ממש נחשבים לז' מינים דאינם שבח ארץ ממש ע"כ חטים קודם להם, אבל לענין לחם חשובים.

מסקנות

- א. אע"פ שיש מקום לומר שכל חמשת מיני דגן שייכים במצוות המקדש מפני שהם מעין תולדות לחיטין ושעורין, בכ"ז רוב המנחות מובאות רק מסולת חיטין, ומנחת העומר ומנחת סוטה רק משעורין ואם כי יש ממפרשי הירושלמי שהעלו ניתן להביא מנחות שעורים משבולת שועל.
- ב. לגבי שבעת המינים נחלקו האחרונים האם מותר ואולי אף חייבים להביא מכוסמין שבולת שועל ושיפון, מפני שהם כלולים בתוך חיטה ושעורה.

